

Література

5. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, № 254к/96-ВР
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64 від 24.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

Реформування правового положення людини та громадянина в світлі Лісабонського договору

Янчук Н.Д.,

к.ю.н., доцент,

*професор кафедри теорії та історії держави і права
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Правове положення людини та громадянина представляє собою найбільш суттєві положення, котрі визначають статус особистості в суспільстві та державі. В силу їх фундаментального значення вони регулюються нормами конституційного права. В Європейському Союзі основи правового положення людини та громадянина існують не лише на національному, але й на регіональному рівні, тобто в рамках Європейського Союзу.

Окремим аспектам окресленої проблематики приділялась увага в працях вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема, С.Асірян, С.Власенко, С.Добрянського, Л.Ентіна, Н.Занневич, М.Кашкіна, В.Кузьми, О.Макєєвої, О.Мельник, В.Тичини, Л.Фалалєєвої та ін. Незважаючи на досить помітний обсяг наукових публікацій, присвячених питанням захисту прав людини, дослідження правового положення людини та громадянина в світлі Лісабонського договору залишається поза увагою науковців, що й обумовило актуальність теми.

Мета дослідження – проаналізувати особливості правового положення людини і громадянина в світлі реформаторських положень Лісабонського договору.

На перших етапах свого формування, в Європейському Союзі не приділялось достатньої уваги питанням захисту прав людини в межах самого об'єднання. На думку наднаціональних органів, ці питання перебували поза межами економічної інтеграції, тому перелік прав людини в самих установчих договорах про ЄС відсутній. Положення права ЄС тлумачились як такі, що мають пріоритет над положеннями національних конституцій держав-членів, щодо прав і свобод людини [4, с. 231]. З часом процеси європейської інтеграції розповсюдились і на інститут прав людини і громадянина. Еволюційний стрибок в розвитку інституту прав людини і громадянина в праві ЄС пов'язаний

з розробленням в 2000 році спеціальним Конвентом на чолі з Р. Герцогом та прийняття європейськими інституціями Хартії Європейського Союзу про основні права (далі – Хартія).

Незважаючи на те, що Хартія спочатку мала декларативний характер, вона розроблялась з перспективою надання їй не просто обов'язкової, а найвищої юридичної сили в праві ЄС. З цією метою її положення в повному об'ємі були включені в проект Конституції ЄС, підписаний в 2004 році. Однак фіаско конституційного договору призвело до відмови і від надання обов'язкової сили положенням Хартії. До цього питання вдалось повернутись лише при підготовці Лісабонського договору. Лісабонський договір, що замінив собою проект Конституції ЄС і увібрав більшість його положень, вирішив задачу надання найвищої юридичної сили Хартії, іншим шляхом. У відповідності з § 1. ст. 6 Договору про Європейський Союз в редакції Лісабонського договору, «Союз визнає права, свободи та принципи, закладені в Хартії Європейського Союзу про основні права 2000 р. зі змінами, внесеними в Страсбурзі 12 грудня 2007 року, що має однакову з Договорами юридичну силу» [3].

Лісабонський договір, відомий як Договір про реформу (офіційна назва – Лісабонський договір про внесення змін в Договір про Європейський Союз та Договір про заснування Європейського Співтовариства) був підписаний на самміті Європейського Союзу (далі – ЄС) 13 грудня 2007 року в Лісабоні. Прийняття даного документу обумовлене проведенням конституційної реформи. Після того, як Лісабонський договір набрав чинність з'явився новий сучасний оновлений Європейський Союз, що відрізняється від попереднього більш простим внутрішнім устроєм, більш ефективним та демократичним порядком функціонування.

Окрім того, що Лісабонський договір посилив захист прав людини на європейському рівня шляхом надання Хартії найвищої юридичної сили, даний ревізійний договір закріпив обов'язок ЄС приєднатися до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція). Умови такого приєднання містились в Протоколі № 8 до Договору, і серед них основною була вимога зберегти особливі характеристики Союзу та його правопорядку. Це означатиме, що «її положення формально стануть обов'язковими для ЄС, його інституцій, органів, агенцій. Індивіди зможуть звертатися до Європейського суду з прав людини за захистом прав, передбачених Конвенцією, що були порушені, зокрема в наслідок прийняття правових актів інституціями ЄС або нормативно-правових актів державами-членами на виконання ними своїх зобов'язань за правом ЄС, у процесі імплементації правових актів ЄС [1, с. 196].

Ідея приєднання Європейського Союзу (далі – ЄС) до Конвенції активно обговорювалась юристами і політологами вже з кінця 1970-х років. В другій

половині 1993 року державами-членами ЄС була створена робоча група для аналізу можливих варіантів приєднання. Вона і виявила три ключові проблеми, які суттєвим чином ускладнювали процес приєднання: по-перше, це компетенція ЄС відносно приєднання до Конвенції; по-друге, збереження автономії правопорядку ЄС; по-третє, це виключна юрисдикція Суду Європейського Союзу. Європейський Союз зробив декілька спроб доєднатись до Конвенції, в результаті чого протоколом № 14 в ст. 59 Конвенції, котра в першочерговій редакції була розрахована лише на участь держав, був доданий пункт про те, що «Європейський Союз може приєднатись до настоянної Конвенції». Однак, незважаючи на чисельні спроби з боку Європейського Союзу вони не увінчались успіхом. Тим не менш вважати процес перемовин безперспективним невірно. Тим більше, що приєднання ЄС до Конвенції – це не просто бажання держав-членів ЄС та депутатів Європарламенту, а юридичний обов'язок ЄС, що зафіксований в ст. 6 (2) Договору про Європейський Союз і є нормою первинного права.

Правове положення людини та громадянина в рамках ЄС має комплексний характер і включає в себе чотири головні елементи: 1) громадянство ЄС як сталий правовий зв'язок людини з ЄС; 2) принципи правового положення людини і громадянина в ЄС; 3) основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина; 4) гарантії прав та свобод людини і громадянина в ЄС.

Становлення наднаціональної міжнародної організації публічної влади в ЄС обумовило появу поряд з національним громадянством громадянства Європейського Союзу. Положення про громадянство ЄС першочергово було закріплене Маастрихтським договором, а згодом було підтверджено Лісабонським договором. Як відмічає А.Кулабухова, цей унікальний для міжнародної практики інститут був уведений із метою посилити захист прав та інтересів громадян держав-членів, служити символом європейської єдності, а також посилити зв'язок між Європейським Союзом та громадянами держав-членів, надавши його більшій легітимності [2, с. 272].

Маастрихтський договір вперше закріпив додаткові права – права громадянина ЄС: право вільно пересуватись і проживати на території держав-членів ЄС; право обирати і бути обраним до Європарламенту, а також до муніципальних органів влади; право користуватися дипломатичним захистом на території третіх країн. З метою закріплення прав та гарантій Лісабонським договором було передбачено включення до Договору про Європейський Союз нового розділу II «Положення про демократичні принципи». Виходячи з положень даного розділу найбільш загальним правом є право громадської ініціативи, передбачене ч. 4 ст. 11 Договору про Європейський Союз, що дозволив громадянам ЄС в кількості не менше 1 млн. із не менше ¼ держав-

членів звертатися до Європейської комісії з запитом щодо підготовки проектів нових юридично обов'язкових актів ЄС. В рамках даного права громадяни безпосередньо представлені на рівні ЄС в Європарламенті, а політичні партії сприяють вираженню волі громадян ЄС.

До числа інших умов та гарантій права громадян на участь в демократичному житті ЄС відносяться: обов'язок інститутів ЄС забезпечити можливість громадянам та представницьким об'єднанням висловлювати свої погляди у всіх сферах діяльності та прилюдно обмінюватись думками; обов'язок інститутів ЄС підтримувати відкритий, прозорий та регулярний діалог з представницькими об'єднаннями та громадянським суспільством; обов'язок Європейської комісії проводити широкі консультації із зацікавленими сторонами, щоб забезпечити узгодженість та прозорість діяльності ЄС; обов'язок ЄС забезпечувати таке положення речей, при якому процес прийняття рішень є якомога відкритішим та наближеним до громадян [3].

Лісабонський договір розвиває принципи правового положення людини і громадянина в ЄС. Ключове місце в системі принципів ЄС займає принцип рівності. Він покликаний забезпечити однакові умови реалізації прав та свобод, перешкоджати дискримінації чи, навпаки, створенню необґрунтованих привілеїв на користь окремих осіб чи соціальних груп. Після реформи Лісабонського договору в установчих документах ЄС отримав спеціальне закріплення такий елемент принципу рівності, як рівність громадян Союзу у взаємовідносинах з інститутами, органами та установами ЄС.

Ще одним елементом правового положення людини та громадянина в рамках ЄС є основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина, котрі закріплені в Хартії. Відмінною рисою Хартії є унікальний підхід до класифікації прав та свобод людини. Критерієм класифікації виступає не предмет права, а цінності, на захист яких спрямовані закріплені права. Хартія розподіляє права та свободи на шість класифікаційних груп: гідність, свобода, рівність, солідарність, громадянство та правосуддя. Очевидно, що цим фундаментальним категоріям судилося стати базовими принципами правового статусу громадянина Європейського Союзу.

Таким чином, Лісабонський договір суттєво реформував правове положення людини і громадянина на рівні Європейського Союзу. Поряд з положеннями, котрі вступили в дію одразу після набуття чинності Лісабонським договором, формується програма подальших кроків на шляху укріплення правового положення людини і громадянина в рамках Європейського Союзу.

Література

1. Занкевич Н.В. Розхитаний захист прав людини та основоположних свобод в Європейському Союзі. *Молодий вчений. Серія: Юридичні науки*. 2019. № 5 (69). С. 193-197.
2. Калабухова А.В. Каталог прав громадян Європейського Союзу. *Право та інновації*. 2016. № 1 (13). С. 270-274.
3. Про Європейський Союз: Договір від 07 лютого 1992 року / Європейський Союз. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text
4. Henckaerts J. The Protection of Human Rights in the European Union: Overview and Bibliography. *International Journal of Legal Information*. 2022. № 3. P. 228-251.

Застосування криміналістичних знань в умовах воєнного стану

Яремчук В.О.,

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
Науково-дослідний інститут
вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташица

Національної академії правових наук України,
лабораторія «Використання сучасних досягнень
науки і техніки у боротьбі зі злочинністю»

На сьогодні розслідування різних видів кримінальних правопорушень неможливе без залучення криміналістичних знань. Варто відзначити, що під час збройної агресії росії проти України з'являються нові потреби у використанні спеціальних знань. Як відомо, до поняття «військові кримінальні правопорушення» відносять: мародерство, насильство над населенням у районі воєнних дій, погане поводження з військовополоненими, незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання ними [1].

Навіть тоді, коли факти воєнних кримінальних правопорушень виявляються неозброєним оком, експертиза під час їх розслідування вельми важлива. Так, у разі виявлення останків людини на деокупованих територіях слід призначати експертизу причин смерті. Надалі у слідчого може з'явитися потреба у призначенні екологічної, економічної, товарознавчої, військової експертизи. Для майбутнього залучення експертів важливо детально зафіксувати походження всіх інших доказів, детально описати весь процес огляду місця події [2].

Під час розслідування військових кримінальних правопорушень криміналістичні знання можуть бути використані у наступних напрямках: для планування розслідування воєнних злочинів, висунення версій, оцінки слідчих ситуацій та відповідного прийняття рішень щодо методики розслідування, застосування сил, засобів, ресурсів, забезпечення залучення спеціалістів